

Møte 2: Politisk økonomi

Innleiing

I 1970 gjennomførte omnshusarbeidarane ved Electric Furnace Products Company i Sauda ein hard streik. Dei vann og fekk auka lønna 30%. Våren 76 gjekk godsekspeditørane ved Linjegods på Alnabru i Oslo til streik. I den kvitboka som streikekomiteen gav ut, står det:

«Fredag 23.april gikk ca. 80 godsekspeditører samt noen truckførere ved Linjegodsterminalen på Alnabru i Oslo til streik. Vedtaket om streik ble fattet samme dag med 76 mot 1 stemme. Kravet som vi gikk til streik på, er 800 kr. i lønnsøkning pr. mnd. i form av bonus eller særavtale.

Bakgrunnen for streiken er vår stilling som lavtlønnsgruppe. Faktisk hører vil til blant de dårligst lønte innenfor vår bransje. I dag er begynnerlønna for voksne arbeidere på Alnabru-terminalen i Oslo ca. 43.000 kr. i året. Mange ungdommer som jobber ved terminalen, tjener langt mindre.»

Arbeidarar med knytta
never propaganderar
for Sauda-streiken.

Dette er to døme frå dei siste åra på at arbeidarklassen har gått ut i open kamp for å slåss mot forverra kår. Heile historia til arbeidarklassen er gjenomsyra av ulike former for slik kamp.

Den 28.4.1906 sende eit medlemsmøte i klubben ved Moss Mek. Verksted eit krav om høgare lønn til bedrifta. På eit møte 18.5. blei det fortalt at kravet var avslått. 10.8. blei kravet tatt opp att og dei vart forhandlingar. 23.8. kom det eit tilbod frå bedrifta om at 25 arbeidarar skulle få pålegg, dei andre ikkje. (Også då var det vanleg å splitte arbeidsfolk). Tilboden vart samrøystes forkasta av klubben. Klubben vedtok å leggja ned arbeidet dersom kravet ikkje blei oppfylt. Den 4.9. blei det fortalt at alle arbeidarane hadde fått pålegg i lønna. Her var *trugs-målet om å stogga arbeidet* nok.

Makt er det einaste språket som kapitalistane forstår. Likevel er det mange som påstår at arbeidarar og kapitalistar er i same båt — «det som er bra for kapitalistane er også bra for arbeidarane». Slike løgner blir ofte pakka inn i «vitskaplege» ord, og presenterte av professorar og finansministrar. Vi kjenner løgnene under namn som «kaketeori», «realøkonomisk ramme», «lågtlønnsprofil» og «solidarisk lønnspolitikk».

Vi skal sjå på korleis den kapitalistiske økonomien *verkeleg* fungerer. Denne kunnskapen skal vi bruka til å plukka frå kvarandre nokre av dei mest kjende av dei løgnfulle teoriane.

Kva er ei vare?

Då Marx la fram sitt syn på den kaptalistiske økonomien, tok han til med å analysera vara. «I dei samfunna der den kapitalistiske produksjonsmåten rår, opptrer rikdommen som ei «enorm vareopp-samling», den einskilde vara som den grunnleggjande forma for oppsamlinga. Vår undersøking byrjar difor med ein analyse av vara.» Slik innleier han hovudverket sitt «Kapitalen». (Bo Cavefors, s. 31)

Heile det kapitalistiske samfunnet er prega av kjøp og sal av varer. Ved å undersøkja kva ei vare er, og kva for lovbundne samanhengar som bestemmer kjøp og sal av varer, kan vi skjøna korleis den kapitalistiske økonomien fungerer.

Alle ting som blir produserte, kallar vi *produkt*. Det er ikkje alle slike produkt som er varer. Dersom ein snikkar lagar ein stol for å brukha han sjølv, så er

Det viktigaste verket til Marx er: «Kapitalen. Kritikk av den politiske økonomien.»

Det første bindet gav Marx ut i 1867. Andre og tredje bindet blei utgjevne av Friedrich Engels etterat Marx var daud.

Ursamfunn: Dei første menneskesamfunna.

Les meir om dette i «Politisk Økonomi, Lærebok», Oktober s. 73

stolen eit produkt, men ikkje ei vare. «For å bli vare må produktet ved bytet bli overført til den som skal nytta henne som bruksting», seier Friedrich Engels i eit innskot i «Kapitalen» (s.36).

Dersom vi byter ei vare mot ei anna vare, kallar vi dette for *varebyte*. Varebytet kom opp i ursamfunnet og hadde ein tilfeldig karakter. Det var eit direkte byte av ei vare mot ei anna. F.eks.: 1 øks = 20 kilogram korn.

Dette direkte varebytet kom etterkvart i strid med det utviklinga av produksjonen og spesialiseringa i arbeidet kravde. Jamnt oftare kom det situasjonar der han som eigde støvlar fikk bruk for ei øks, medan han som hadde øksa *ikkje* hadde bruk for støvlar, men for korn. Når stoda var slik, kom det ikkje i stand noko varebyte.

Mellom alle vareslaga utvikla det seg etterkvart nokre vareslag som alle varer tok til å verta bytt i. Etterkvart vart sølv og gull dei varene som alle varer kunne bytast i.

Dette førte til at varebytet kunne utvikla seg raskt. I dag har pengane teke over rolla til gullet og sølvet. Dei har same funksjonen som reiskap for å sikre varebytet.

Han som eig støvlane kan *selja* dei til kven som helst som ynskjer støvlar. Med desse pengane kan han *kjøpa* ei øks, noko som og gjer at eigaren av øksa kan kjøpa korn osb.

Marx ynskte å finna ut kva for økonomiske lov-messigheter som styrte dette varebytet.

Bruksverdi.

Det første han slo fast, var at eit produkt ikkje kunne bli vare dersom det ikkje hadde *bruksverdi* for nokon. «Dette at ein ting kan nyttast gjer han til ein bruksverdi», seier han (Kapitalen, side 32). Dette har ein del å seia for eit varebyte. Vi skal visa det ved eit eksempel.

Lat oss seia at ein person som eig ein dress skal byta han bort i ein stol. Bruksverdien til ein stol ligg i at vi kan sitja på han. Bruksverdien til dressen går på at vi

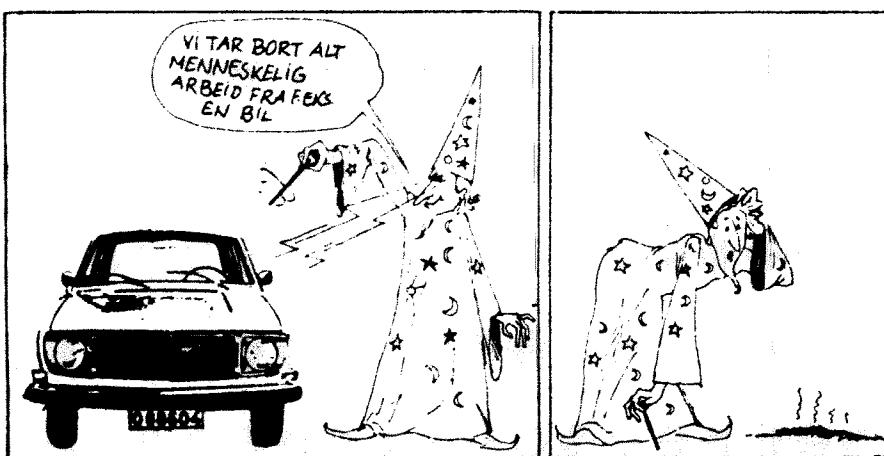
kan kle oss med han. Dei tilfredsstiller ulike behov. Dressen og stolen vert ikkje bytte fordi de har *same* bruksverdi. Vi byter t.d. ikkje ein dress med ein som ei heilt lik. Vi byter fordi varene har *ulik* bruksverdi.

Bruksverdien er ein kvalitativ eigenskap. Vi kan ikkje svara på om stolen eller dressen har størst bruksverdi. Dei vert ikkje brukte til det same. Bruksverdiar kan vi ikkje samanlikna.

Byteverdi

Men dersom to varer skal bytast, må det vera noko som er felles som gjer at vi kan samanlikna dei. Det som er sams for alle varer er at dei er produkt av menneskeleg arbeid.

Marx siterte i «Kritikken av den politiske økonomien» følgjande utsegn frå den amerikanske økonomen Cooper: «Ta bort frå eit brød det arbeidet som er lagt ned i det, arbeidet til bakaren, møllaren, bonden o.s.b., og kva vert att? — Nokre kornstrå, viltveksande og unyttige for allslags meneskeleg bruk.»

Det er dette nedlagte arbeidet i varene som blir samanlikna med einannan når varene vert bytte. Det nedlagte arbeidet fastset byteverdien eller verdien til varene.

Når ein stol blir bytta med ein dress, kan vi derfor vera sikre på to ting:

1. Begge partar har på ein eller annan måte bruk for varene til den andre. Varene har bruksverdi av ulik kvalitet.

2. Det er lagt ned like mykje arbeid i varene. Bytteverdien, eller verdien til varene er lik.

Det er nedlagt arbeid som bestemmer verdien til varene, men Marx slo klart fast at det ikkje var plent det same kva slags arbeid det her er snakk om: «Det kan se ut som om verdien av en vare blir bestemt av *den arbeidsmengden som blir brukt til å produsere den*. Jo latere en mann er ellér jo mer klosset han er, jo mer verdifull blir varen hans, for jo mer tid trenger han for å gjøre varen ferdig. Men dette ville være et sørgetlig mistak. Dere husker at jeg brukte ordet «*samfunnsmessig arbeid*», og det ligger mange poenger i karakteristikken «*samfunnsmessig*». Når vi sier at verdien av en vare er bestemt av den *arbeidsmengden* som er *nedlagt* eller krystallisert i den, da mener vi *den arbeidsmengden som er nødvendig* for å produsere den i en gitt tilstand i samfunnet, under visse samfunnsmessige gjennomsnittlige produksjonsvilkår med en gitt samfunnsmessig gjennomsnittsinntekt og gjennomsnittsdyktighet i det arbeidet som blir brukt. Da dampvevstolen begynte å konkurrere med håndvevstolen i England, trengte en bare halvparten av den arbeidstida som var nødvendig før for å gjøre en gitt mengde garn om til en yard bomullstøy eller klede. Den arme handstolveveren arbeidde nå sytten eller atten timer hver dag i stedet for de ni eller ti timene han hadde arbeidd før. Likevel representerte produktet av de tjue arbeidstimene hans nå bare ti samfunnsmessige arbeidstimer, eller ti arbeidstimer som var samfunnsmessig nødvendig for å gjøre en viss mengde garn om til tekstilstoffer. Produktet av de tjue timene hans var derfor ikke mer verdt enn det han produkserte før på ni timer.»

(Marx: Lønn, pris og profitt
Forlaget oktober 1976, s.30)

Prisar og verdiar

Prisen er pengeuttrykket for verdien. Dersom ei vare er dobbelt så dyr som ei anna, veit vi at det er lagt ned dobbelt så mykje samfunnsmessig nødvendig arbeid i henne.

Dette tyder ikkje at prisen støtt er heilt lik verdien. Skilnader i tilbod og etterspurnad på ei vare vil føra til at prisane nokre gonger ligg over og somme gonger ligg under verdiane. Forholdet mellom tilbod og etter-spurnad og verdi forklarte Marx på dette viset:

«Men for å se sakene i et breiere perspektiv: Du ville ta helt feil om du innbilte deg at verdien av arbeid eller en hvilken som helst annen vare blir endelig bestemt av tilbud og etterspørsel. Tilbud og etterspørsel regulerer ikke noe annet enn de midlertidige *svingningene* i markedsprisene. Det forklarer hvorfor markedsprisen på en vare stiger over eller synker under *verdien*, men det forklarer ikke sjølv denne *verdien*. Anta at tilbud og etterspørsel er i likevekt, eller som økonomene sier, at de dekker hverandre. Ja, i samme øyeblikk disse motsatte kraftene kommer i likevekt, lammer de hverandre, og slutter å virke i den ene eller den andre retningen. I det øyeblikk tilbud og etterspørsel kommer i likevekt og dermed slutter å virke, da faller *markedsprisen* på en vare sammen med den *virkelige verdien*, med standardprisen som markedsprisene svinger omkring. Når vi studerer naturen til denne *verdien*, har vi altså ikke noe å gjøre med de midlertidige virkningene tilbud og etterspørsel har på markedsprisene i det hele tatt. Det samme gjelder for lønna og for prisene på alle andre varer.»

(Marx: Lønn, pris og profitt, Forlaget Oktober 1976, s.23)

Dette er tilfelle fordi dersom etterspurnaden er stor, vil kapitalistane få selt varene sjølv om prisen ligg over verdien. Det vil verta ekstra profitabelt for kapitalistane å produsera denne vara. Kapitalistane vil verta dregne over til å produsera denne som møllen vert dregen mot ljoset. Etter ei stund vil marknadens fløyma over av nett denne vara. Etterspurnadspresset vert borte. Det vil verta umogleg for ein kapitalist å få selt varene til dei høge prisane. For å få selt varene må dei slå ned prisen til verdien, eller tilmed under verdien. Den kapitalisten som held ved lag ein pris over verdien, vil verta utkonkurrert av dei som set prisen ned.

Dersom det vert produsert for mykje av ei vare i høve til kjøpekrafa i marknaden, vil konkurransen mellom kapitalistane presse prisene under verdien. For å verta kvitt varene vil dei setja prisane ned. Det vil verta mindre profitabelt for kapitalistane å produsera nett denne vara. Dei vil produsera andre ting. Etter ei stund vil det ikkje vera overflod meir av nett denne vara, men heller for lite av henne, og kapitalistane vil få selt varene til prisar som svarar til verdien eller tilmed er over verdien.

Verdilova

Varer som har lik pris har i regelen også lik verdi. Denne lovfaste regelen gjeld for alle varer. Vi kallar han for verdilova og seier at verdilova styrer og bestemmer varebytet i ein kapitalistisk økonomi.

Marx slo fast at denne lova galdt i gjennomsnitt og over lengre sikt. Og han viste at nokre varer kunne ha prisar over verdien i lengre periodar. Dette måtte igjen føra til at andre varer hadde prisar under verdien.

Han nemnde at dersom ei verksemnd hadde monopol på salet av ei vare, kunne verksemda halda prisene høgare enn verdien. (Han syntet at prisane ville vera forskjellige frå verdien dersom den organiske samansettinga av kapitalen i bedrifta ikkje svara til gjennomsnittet i samfunnet.)

Vi skal la desse tilhøva liggja, og drøfta dette spørsmålet som om prisane svarar til verdiane. Det vil ikkje røra ved nokon av dei slutningane vi kjem fram til.

Arbeidskraft og lønn

Arbeidskrafa er også ei vare som har verdi og pris, *lønna*. Når ein arbeidar tek til å jobba på ein fabrikk, sel han arbeidskrafa si. Arbeidskrafa er dei evnene, kreftene, den energien og røynsla han brukar i jobben. Det er desse eigenskapane han sel 40 timer i veka.

Verdien av arbeidskrafta blir bestemt på same måten som verdien av andre varer. «Arbeid er forbruk av arbeidskraft», seier Marx. Den arbeidskrafta som er brukt opp, må fornyast. Derfor må arbeidaren få nok mat, han må ha ein skikkeleg plass å bu, han må ha nok klede o.s.b. Til slutt vil han ikkje lengre vera i stand til å selja arbeidskrafta si. Han vil bli for gammal, eller øydelagd i produksjonen. Difor lyt også arbeidaren få pengar nok til å føra fram ein ny generasjon med arbeidarar. Kapitalistane har heller ikkje berre bruk for heilt ufaglærte arbeidarar. Mange maskiner er vanskelege å bruка og krev visse tekniske og teoretiske kunnskapar. Difor må arbeidaren få høve til å skaffa seg den utdanninga som skal til. I «Lærebok i Politisk økonomi» står det:

«I arbeidskraftas verdi inngår ikke bare verdien av de forbruksgjenstander som er nødvendige for igjen å opprette menneskets fysiske krefter, men også utgifter til arbeiderens og hans families kulturelle behov (barnas undervisning, kjøp av aviser og bøker, kino- og teaterbesøk o.s.v.) Kapitalistene søker alltid og overalt å trykke arbeiderklassens materielle og kulturelle kår ned på det aller laveste nivå.» (*Oktober*, s. 109).

I dag dekkjer lønna meir enn det *absolutte fysiske eksistensminimum* for arbeidarar i Noreg. Lønna dekkjer det som er sosialt nødvendig. Dette har vi nådd ved å slåt hardt. Men det kan bli rokka ved. Kapitalistane har ikkje noko større ønske enn å få lønna så låg som mogeleg.

Vi kan derfor slå fast at lønna er prisen på vara arbeidskraft, og at streikar t.d. er ein hard kamp om kor stor prisen på arbeidskrafta skal vera.

Kvifor er det sånn at kapitalistane heile tida ønskjer å pressa lønna ned? For å forklara det må vi sjå på kva utbytting er.:

Utbytting

Kapitalistane driv ein fabrikk for å få profitt. Dersom ikkje kapitalisten får stor nok profitt i dag, kan han ikkje investera i meir moderne maskinar i morgen. Han kjem etter i utviklinga. Produksjonen i fabrikken hans blir urasjonell, og han vil difor bli utkonkurrert.

Føremålet med produksjonen er difor å skaffa seg mest mogeleg profitt for å kunna skaffa seg endå meir profitt i morgen.

Hovudføremålet er ikkje eit ovstort luksusforbruk, sjølv om dei fleste kapitalistar lever i luksus. Ingen har høve til å eta opp dei enorme inntektene som dei største kapitalistane skaffer seg.

Vi har sett at arbeidaren sel arbeidskrafta si og får lønn for henne. Denne lønna vil i gjennomsnitt vera lik verdien av arbeidskrafta. Akkurat som prisen på ei vare i gjennomsnitt er lik verdien på vara.

Marx si store oppdaging var at han forklarte at utbytting av arbeidaren finn stad *trass i at arbeidaren får ei lønn som tilsvrar verdien av arbeidskrafta*. Vi let han sjølv forklara:

«Profitt oppstår ved at en vare blir solgt til sin verdi»

1 arbeidstime gjev ei vare som er verdt 6 penny.
12 arbeidstimar tilsvrar 6 shilling
(12 penny = 1 shilling).

Anta at en gjennomsnitts arbeidstime er legemliggjort i en verdi som svarer til seks penny eller at tolv gjennomsnitts arbeidstimer er legemliggjort i seks shilling. Anta videre at verdien av arbeidet er tre shilling, eller produktet av seks timers arbeid. Hvis det så er legemliggjort tjuefire timers gjennomsnittsarbeid i råmaterialet, maskinene og så videre som blir brukt opp på en vare, da ville verdien av det bli tolv shilling. Hvis den arbeidsmannen kapitalisten har ansatt, tilførte tolv timers arbeid til disse produksjonsmidlene, ville disse tolv timene bli legemliggjort i en tilleggsverdi på seks shilling. *Hele verdien av produktet* ville dermed bli trettiseks timer med legemliggjort arbeid og svare til atten shilling. Men verdien av arbeidet eller lønna som blir betalt til arbeidsmannen, ville bære være tre shilling, og derfor ville ikke kapitalisten betale noe vederlag for de seks timene med merarbeid som arbeideren utførte og som er legemliggjort i verdien av varen. Ved å selge denne varen til dens pris for atten shilling, ville kapitalisten dermed oppnå en verdi på tre shilling som han ikke hadde betalt noe vederlag for. Disse tre shillingene ville være den merverdien eller profitten han kunne putte i lomma si. Altså ville kapitalisten oppnå profitten på tre shilling ved å selge

varen *til den virkelige verdi*, ikke ved å selge den til en pris *over verdien*.

Verdien av en vare blir bestemt av *hele arbeidsmengden* som den inneholder. Men en del av den arbeidsmengden er legemliggjort i en verdi som det blir betalt et vederlag for i form av lønn, og en del av den er legemliggjort i en verdi som det *ikke* er betalt noe vederlag for. En del av arbeidet som varen inneholder er *betalt* arbeid, en del er *ubetalt* arbeid. Ved å selge varen *til dens verdi*, det vil si som krystalliseringa av hele arbeidsmengden som er tilført den, må kapitalisten derfor nødvendigvis selge den med profitt. Han selger ikke bare det som har kosta ham et vederlag, men han selger også det som ikke har kosta ham noenting, sjøl om det har kosta arbeidsmannen hans arbeid. Varens kostnader for kapitalisten og dens virkelige kostnader er forskjellige ting. Jeg gjentar derfor at den normale og gjennomsnittlige profitten blir oppnådd ved å selge varer *til deres virkelige verdier, ikke over dem...*»

(*Lønn, pris og profitt* s. 42)

Den spesielle eigenskapen til arbeidskrafta

For å få produksjonen i gang på verksemda si, så må kapitalisten kjøpa mange varer. Han kjøper arbeidskraft, råvarer, drivstoff, maskiner o.s.b. Arbeidskrafta skil seg ut ved ein særskilt eigenskap. «*Bruksverdien av varen arbeidskraft* er dens egenskap å være kilde til verdi, og det større verdi enn den selv har». (*Politisk Økonomi* s. 110) Ho har den eigenskapen som er så framifrå for kapitalisten at ho skaper større verdi enn det som ho streng til sin eigen reproduksjon. Det er dette som er grunnlaget for alle dei rikdommane som kapitalistane eignar til seg. Vi skal ta for oss eit enkelt døme på utbytting.

Reproduksjon: Bringa
fram på nytt.

Røyrleggarrekning. Eit eksempel på utbytting.

Du dreg til eit røyrleggarfirma for å kjøpa nokre røyr som skal vera tilpassa ei teikning du har med deg. Ein røyrleggar som er tilsett i firmaet brukar innpå ein time på jobben, og du vert presentert for ei rekning med dette innhaldet:

Arbeidspengar (1 time a kr.30,-)	kr 30,-
Påslag frå bedrifta (150% av kr.30,- - - - skal dekkja sosiale utgifter, administrasjon o.l.)	kr 45
Materialar	kr 20
Meirverdiavgift (20% av 95)	kr 19
Samla sum å betala.	<u>kr 114</u>

Prisen på vara du kjøper er kr 114. (Vi går ut frå at pris tilsvrar verdi). Slitasje av verktøy og maskiner reknar vi for heilt minimale, og for å gjera det enkelt, så ser vi bort frå dei.

Vi trekk bort dei 20 kronane som brukas til materi-aler. Med moms vert dette 24 kr.

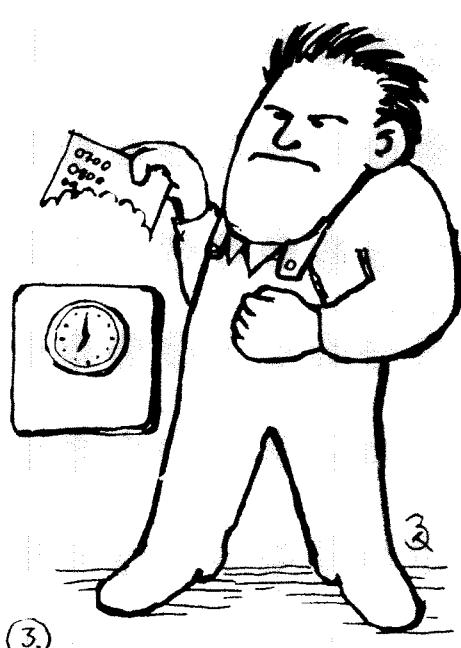
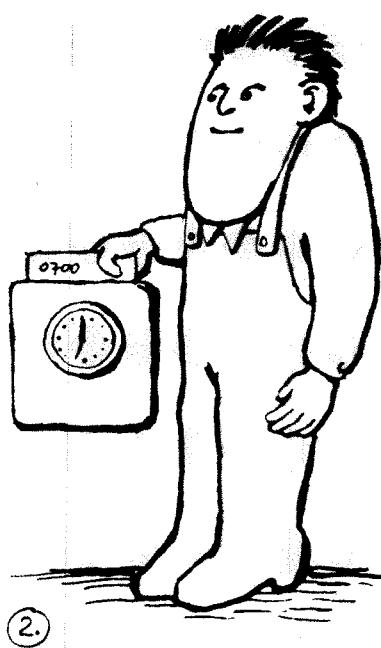
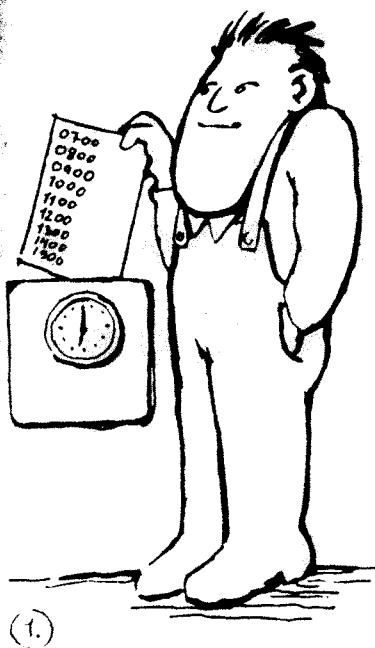
Tilbake har vi arbeidspengar og påslag frå bedrifta 75 kr. som vert 90 kr., (med moms 15 kr.) Desse 90 kronene er i dette tilfellet dei nye verdiane som røyr-leggaren skaper i løpet av *ein time* med arbeidet sitt. Desse nye verdiane skal røyrleggaren sjølv ha ein del av, resten er det *andre* som rår over.

Kva får røyrleggaren? Han får ikkje 30 kroner. Når vi dreg frå skatten, er det berre 18 kroner att. Resten, 72 kroner, har han ikkje ráderett over.

Det er ikkje kapitalisten som får alt dette. Staten tek 12 kroner i direkte skatt og endå meir i andre skat-tar og avgifter. Kapitalisten som eig røyrleggarfirmaet må ut med husleige. Han betaler også rekneskapsfolk, sekretærar og seljarar.

I tillegg har han ganske sikkert lån i ein bank som han betaler renter og avdrag på. Vi ser at ved sida av dei utgiftene han har til ein del funksjonærar, så må han dela profitten sin med den kapitalisten som eig grunnen eller huset, kapitalistane som kontrollerer bankane og staten.

Men for arbeidaren er dette uinteressant. Han har skapt nye verdiar for 90 kroner i løpet av ein time, men har berre fått 18 kroner sjølv. Han får utbetalt 144 kroner netto *om dagen*. (18 kroner i 8 timer) Sam-stundes skaper han nye verdiar for 90 kroner *kvar time*. Det vil seia at når han har arbeida i 1 time og 36 minutt, så har han skapt dei verdiane som han får betalt for etter å ha jobba ein heil dag. Det vil etter seia at han vert tvinga til å arbeida 5 timer og 24 minutt *gratis* for kapitalisten kvar dag.

Dette gratisarbeidet blir alle arbeidarar tvinga til, fordi det er kapitalistane som eig maskinene, fabrikkane og råvarene. Dette vert dei tvinga til fordi dei ikkje kan livberga seg på annan måte enn ved å selja arbeidskrafta si til kapitalistane.

Det er dette som er utbytting.

Marx kalla den tida som arbeidaren jobba for lønna si for *naudsynt arbeid*. Han kalla den tida han jobba gratis for meirarbeid, og den verdimengda som blei skapt i denne tida for *meirverdi*.

Dette dømet er ikkje noko *prov* for teorien om utbyttinga som Marx har sett fram. Det er ein illustrasjon av teorien. Det kan sikkert seiast mykje mot dei føresetnadene vi har gjort i eksemplet vårt. Blir det sett opp andre føresetnader, vil vi få andre tal for meirverdien.

Vi kan illustrera teorien på mange andre måtar også. Vi kan t.d. sjå på verdiane som blir skapte i heile industrien i Noreg i løpet av eit år. Vi skal ikkje gjera det her. Borgarleg statistikk er ikkje laga for å avsløra utbyttinga. Han er tvertimot laga m.a. for å *tilsløra* utbyttinga. Difor krev eksempel frå borgarleg statistikk nokså omfattande forklaringar. Men resultatet viser alltid det same: arbeidsdagen delar seg i to, naudsynt arbeid og meirarbeid. Kapitalistane tvingar arbeidarklassen til å jobba gratis fordi det er

Arbeidarane i industrien
arbeider meir enn 5 timer
gratis for kapitalistane kvar dag.

kapitalistane som har makta i samfunnet og som eig produksjonsmidla.

Kven skaper verdiane?

Vi seier at det er dei produktive arbeidarane som skaper verdiane i industrien. Kapitalistane påstår noko anna. Dei snakkar om «faktorar» som trengst for at produksjonen skal bli gjennomført. Arbeidaren er ein slik «faktor». Det kjem dei ikkje unna. Men kapitalisten er også ein «faktor», akkurat som maskina, råvarene og den elektriske krafta. Alle «faktorane» skaper verdiane, seier de. Derfor må også «faktorane» eller eigarane til «faktorane» få «sin del» av dei nyskapte verdiane. Vips, så har dei trylla vekk utbyttinga.

Skaper maskinene verdiar?

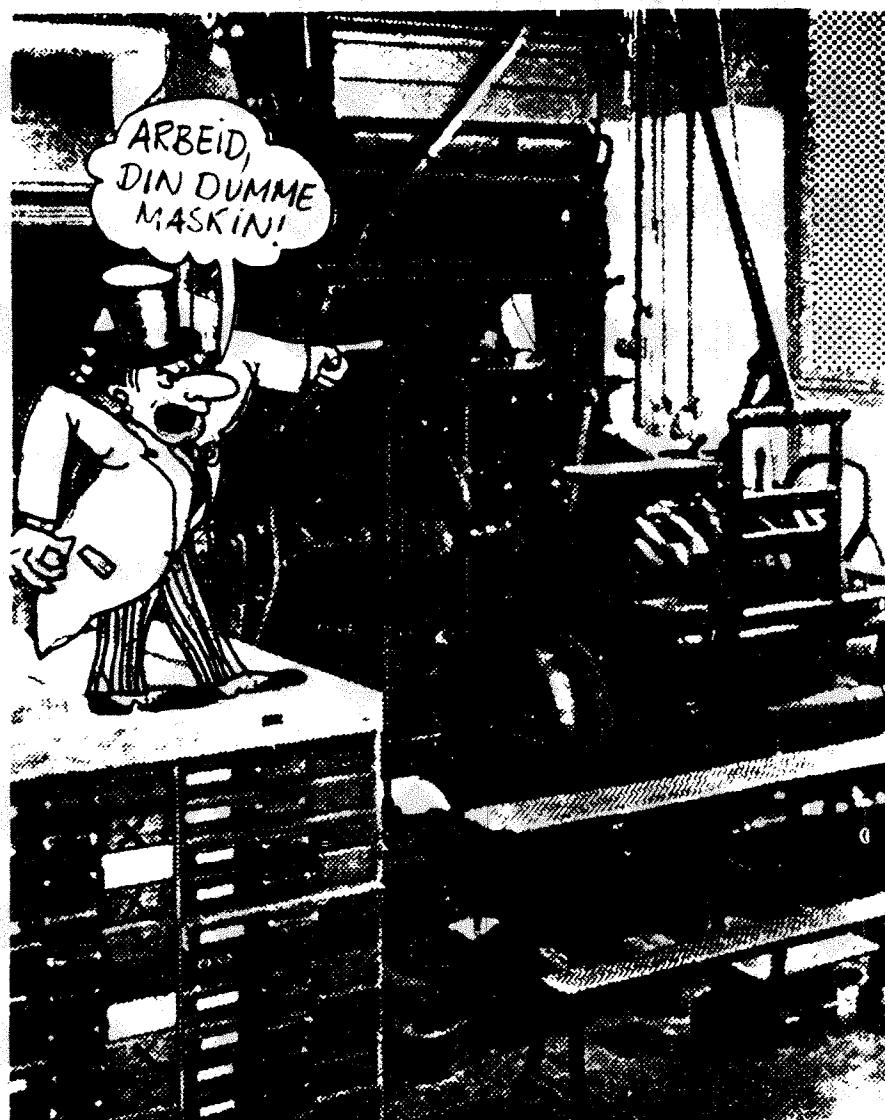
Ein maskin *skaper* ikkje verdiar. Den er laga av arbeidarane tidlegare. Når ho vert brukt i produksjonen, så blir ho sakte men sikkert sliten ned. Etter ei tid må kapitalisten kjøpa ei ny maskin. Dette vil berre seia at dei verdiane som er i maskina når ho er ny, sakte og sikkert vert ført over i dei nye varene som blir laga når maskina vert brukt.

Råvarer inneheld også verdiar fordi det er brukt arbeid til å produsera dei. Desse verdiane blir ført over til dei ferdige varene i produksjonsprosessen.

Dei ferdige varene inneheld difor verdiar som er overførte frå maskinene og frå råvarer og halvfabrikata. Dei pengane som kapitalistane har satsa på råvarer og maskiner, får han att når han sel varene.

Blir det skapt verdiar ved kjøp og sal?

Kjem meirverdien av at nokon lurer andre ved å selja dyrare enn verdien? Det er mange som trur at profitten vert skapt ved kjøp og sal. Det er klart at ein kapitalist kan lura ein annan ved å kjøpa billeg og selja dyrt. Men dersom han får større profitt ved det,

så vil andre få mindre profitt. Ser vi på heile samfunnet, så vil det gå opp i opp.

Kvifor vil det jamna seg ut når ein kapitalist tek frå ein annan? Monopolkapitalisten kan tvinga småkapitalisten til å kjøpa over verdien. Småkapitalisten er nøydd til å selja til verdien. Han «gjev» frå seg litt av den meirverdien han har teke frå arbeidarane «sine» til monopolkapitalisten. Dette må vi ikkje forbyta med at monopolet utbyttar småkapitalisten, det er slik at monopolkapitalisten er med på å utbytta arbeidarane i mindre bedrifter. For å vera i stand til å halda fram som kapitalist, må småkapitalisten freista å pressa arbeidarane «sine» hardare.

Vi må slå fast at varene i gjennomsnitt blir selde til prisar som tilsvarar verdiane. Det er klart at profitten

«Grundrisse»: Studier i politisk økonomi som Karl Marx skreiv omkring 1860. Blei først utgjeve lenge etter at Marx var daud.

til kapitalisten kjem av at han sel varene for meir enn han har hatt i *kostnader* for å produsera dei. Men dette kjem av at han pressar arbeidarane til å jobba gratis for seg. Når ein kapitalist lurar ein annan, så vil det seia at ein kapitalist får meir av meirverdien enn ein annan. Men alt er skapt av arbeidarane og teke frå dei.

Produktivt og uproduktivt arbeid

Det er det arbeidet som aukar kapitalen som er produktivt. I «Grundrisse» gjev Marx følgjande døme på dette: «....hvis ein kapitalist leiger ein tømmerhoggar til å hogga ved som han kan steikja lammekjøtet sitt over, så... gjer tømmerhoggaren han ei teneste, ein bruksverdi, som ikkje aukar kapitalen. Tvert om. Kapitalen blir forbrukt til det, og kapitalisten gjev han ei anna vare i form av pengar.» «Utføring av teneste kan ikkje koma under kategorien av produktivt arbeid.» («Grundrisse», Pelican 1973, s.272) (Vår overs.)

Ein arbeidar som er tilsett på ein bedrift er produktiv av di han lager ei vare som kapitalisten kan selja på marknaden og oppnå profitt. Arbeidaren er utbytta og arbeidet hans øker kapitalen til kapitalisten. Dersom arbeidaren gjer det same arbeidet heime, for seg sjølv, eller som ei teneste for ein annan, er han ikkje produktiv. Han lager inga vare som vert selt på marknaden og gjev profitt til ein kapitalist.

Vi ser at same type arbeid kan bli produktivt eller uproduktivt alt etter kva for situasjon i samfunnet arbeidaren står i når han produserer. Han vert produktiv når han lagar ei vare som kapitalisten sel og gjennom det oppnår profitt.

Som produktive arbeidrarar reknar vi difor arbeidarane som står i den direkte produksjonen av varene. Dessutan reknar vi det arbeidet som trengst til transport både inne i bedrifta og utafor bedrifta som produktivt.

Ein direktør er ikkje produktiv, heller ikkje personalsjefen eller kasseraren. Alle desse blir lønna av meirverdien.

Skiljet mellom produktive og ikkje-produktive er viktig, fordi det er dei produktive som skaper all verdien i samfunnet. Men skiljet er ikkje overordna klassekilja, mellom anna fordi det er ei rad underordna funksjonærar som høyrer til arbeidarklassen som er ikkje-produktive.

Uproduktive arbeidarar er også utbytta. Sjølv om dei ikkje skaper verdiar, så utfører dei gratis arbeid for kapitalistane.

Kapitalisten kan ikkje fungera om han ikkje får selt varene, om han ikkje får kravt pengane inn att o.s.b. Difor er t.d. arbeidet til ærendsguten som spring med regningar nødvendig for kapitalisten. Årsaka til at kapitalisten tilset han, er at utgiftene han elles ville hatt for å driva inn uteståande pengar, ville blitt større. Om slike arbeidarar seier Marx: «Han arbeider like bra som dei andre, men arbeidet hans skaper verken nokon verdi eller noko produkt. Same kva lønnsnivået er, så må han arbeida ein del av si tid gratis. Han får kanskje betalt for åtte timar, men arbeider ti timar.... samfunnet tileignar seg verken noko meirprodukt eller nokon meirverdi gjennom dette.» (*Kapitalen, andre bok* s.121,122)

Bankfunksjonærar er naudsynte for kapitalistane, derfor vert dei tilsette. Men lønna deira vert ikkje teken frå lønna til dei produktive arbeidarane. Dei produktive arbeidarane får i gjennomsnitt ei lønn som svarar til verdien av den arbeidskrafta dei brukar opp. Lønna til bankfunksjonærane blir tatt frå meir-verdien. Dei vert lønna av det som alt *er* tatt frå dei produktive arbeidarane.

Dette fører til at kapitalistane sjølvsagt er interesserte i at lønna til slike folk er så låg som råd. Di lågare lønna er, og di færre dei kan tilsetja, di meir kan kapitalistane investera o.s.b.

Dei tilsette i ein bank deler seg difor i tre delar. For det første har vi leiarskiktet som høyrer til kapitalistklassen.

Lengst nede har vi dei minst betalte som høyrer til arbeidarklassen eller småborgarskapet, alt etter kva slags arbeid dei utfører. Dei er heile tida utsette for rasjonalisering og andre overgrep.

I tillegg finst det mellom desse gruppene, eit skikt som har fordelar ved høgare lønn eller på annan måte. Gjennom slike særrettar freistar monopolkapitalisten å kjøpa dei opp slik at dei skal verta ein trygg skanse for dei.

Kva blir meirverdien brukt til?

Meirverdien er eigedomen til kapitalistane. Det vil, som vi har sett, ikkje seia at den einskilde kapitalisten sjølv får alt som vert pressa ut av arbeidarane i fabrikken hans. Meirverdien vert brukt til slike utgifter som må til for at kapitalismen skal verka, og den blir fordelt mellom dei ulike typane av kapitalistar og staten.

Heile arbeidarklassen står difor i motsetnad til heile kapitalistklassen. Jo meir meirverdi kapitalistane kan pressa ut av alle arbeidare, jo meir vert det å dela mellom alle kapitalistar. Fienden til arbeidarklassen på ein bedrift er ikkje berre kapitalisten som eig bedriften, men alle kapitalistar, leiinga i statsapparatet osb. Kapitalistane som klasse sleg seg difor saman for å auke utbyttinga. Arbeidarklassen som klasse sleg seg saman for å slåss mot utbyttinga.

Meirverdien går stadig til nye investeringar. Han går til eit enormt luksusforbruk for kapitalistane og følgjesveinane deira. Han går til stat og kommune. Ovstore verdiar vert brukt til militæret, politiet, domstolane, etterretningsvesenet ... organ som skal sikra herredømet til kapitalen. (sjå møte 3)

Kva har vi sett til no?

Vi har synt korleis produktive arbeidarar blir utbytta. Av dette følgjer at di meir det vert i lønn på arbeidarane, di mindre meirverdi blir det å dela på mellom kapitalistane.

Vi har vidare sett at kapitalistane freistar å få lønna til den store mengda av uproduktive arbeidarar og tenestefolk så låg som mogeleg. Di mindre del av meirverdien som vert brukt til lønningar for desse gruppene, di meir kan kapitalistane bruka til in-

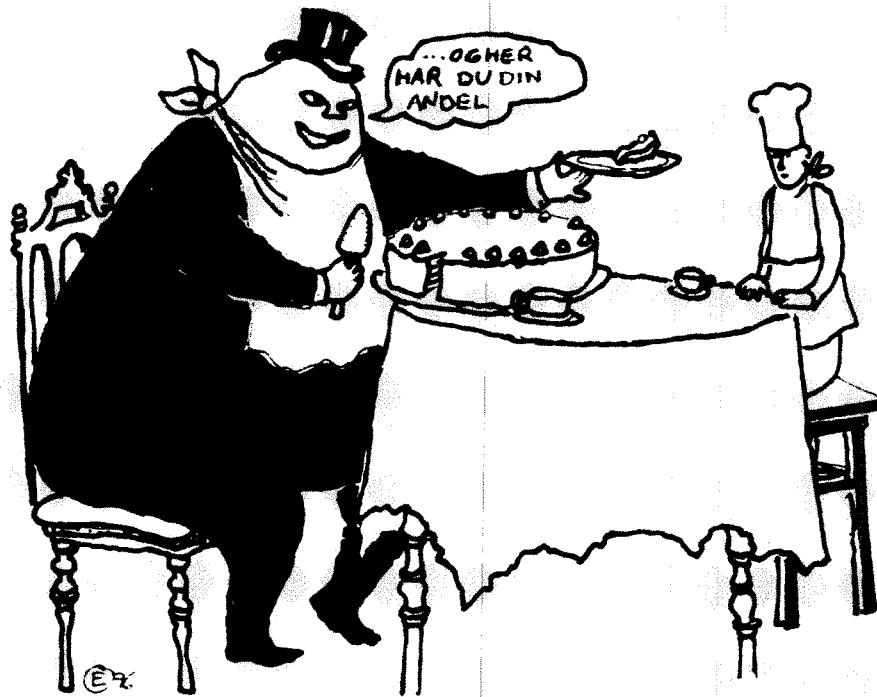
vesterigar for å auka utbyttinga seinare. Til meir fell det på staten. Di meir vert det til luksusforbruket deira o.s.b.

Desse sanningane prøver kapitalistane å løyna. Vi skal no gå over til å handsama ulike teoriar som dei brukar i dette forsøket.

Kaketeoriar

Ei rad range teoriar kan vi kalla kaketeoriar. Det som går att i alle eller mest alle slike teoriar, er at det som skal gjevast til arbeidarklassen er ein fastsett pott, ei kake.

Det blir påstått at denne delen er fast, eller det vert hevdat bedrifta fell saman, eller inflasjonen øydelegg alt dersom arbeidarane prøver å ta meir enn det som er «delen» deira.

Kapitalistene vil ha arbeidarane til å tru at dette vesle kakestykket er alt dei kan få.

Marx om kaketeorien

Slike kaketeoriar er ikkje nye. I «Lønn, pris og profit» tok Marx dei opp for over 100 år sidan. Her seier han:

«Men sett at størrelsen på den nasjonale produksjonen er *konstant* i stedet for *variabel*. Også da vil

Weston var i leiinga for den 1. internasjonalen — ein internasjonal arbeidarorganisasjon oppretta i 1864, oppløyst i 1876.

det vår venn Weston regner som en logisk slutning, like fullt være en ubegrunna påstand. Hvis jeg har et gitt antall, la oss si åtte, kan ikke de absolutte grensene for dette antallet hindre at delene det består av forandrer sine *relative* grenser. Hvis profitten var seks og lønna to, kunne lønna øke til seks og profitten minke til to, og det totale beløpet like fullt være åtte. Derfor kan ikke den faste størrelsen på produksjonen på noen måte bevise at størrelsen på lønna er fast. Hvordan beviser så vår venn Weston at størrelsen er fast? Ved å påstå det.» (*«Lønn, pris og profitt»*, s.8)

Marx har rett. Borgarane freistar aldri å *prove* at det berre er ei fast kake til arbeidsfolk. Dei *påstår* det, og satsar på at folk veit så lite om økonomien at dei ikkje kan gjennomskoda dei.

Då Marx levde var det ikkje snakk om kaker og kaketeoriar, men om supper og suppeteoriar. Argumenta var dei same. Marx skriv:

«Medborger Weston illustrerer teorien sin ved å fortelle dere at når en bolle inneholder en viss mengde suppe som skal fortærers av et visst antall personer, da vil ikke ei økning av bredden på skeiene føre til økning av suppemengden... Medborger Weston har på si side glømt at bollen arbeiderne spiser av er fylt med hele produktet av det nasjonale arbeidet, og at det som hindrer dem i å få mer av det verken er at bollen er trang eller at det er lite i den, men at skeiene deres er for små.» (*«Lønn, pris og profitt»*, s.10)

Kva er føremålet med dei falske teoriane?

Eit av føremåla med desse falske teoriane har vi alt vore inne på: Kapitalistane vil løyna utbyttinga og undertrykkinga slik at arbeidsfolk ikkje skal slå seg saman og slåst hardt mot fiendane sine.

Vidare skal teorien gjera folk oppgitte: «Kaka er fast, dessuten er ho lita. Det er lite å dela ut.»

Teorien skal setja grupper opp mot kvarandre. «Kaka er fast. Dersom studentane greier å pressa gjennom større stipend, så vil det bli mindre att til pensjonistane.»

Teorien skal kløyva arbeidarklassen seg imellom. «Kaka er fast. Pressar nokon gjennom store lønner, så vert det mest ingenting att til dei andre.»

Føremålet er å forvirra, passivisera og splitte arbeidsfolk. Føremålet er å hindra ein fasttømra og slagkraftig arbeidarklasse og å svekka solidariteten i det arbeidande folket. Vidare er tanken å isolera dei kampviljuge gruppene. Studentar som streikar og demonstrerer blir ekstra hardt påtekne. Det same vert klubbar som oppnår bra resultat når dei går ut i open strid. «Desse gruppene er usolidariske, dei tenkjer berre på seg sjølve», heiter det.

Borgarskapet og dei økonomiske «ekspertane» deira prøver aldri å forklara kva slags mekanismar som kan få ein kapitalist til å gje av profitten sin til *ei* gruppe arbeidarar fordi ei anna gruppe ikkje stiller lønnskrav.

Årsaka til at dei aldri prøver å grunngje påstandane sine, er at dei berre er løgner og forfalskingar.

Dersom arbeidarar kjempar seg til ei betre lønn, så vert det mindre igjen til kapitalistane. Så enkelt er det. «Måtehald» hos arbeidarane i jern- og metallindustrien skaffar ikkje arbeidarane i nærings- og nyttingsmiddelindustrien høgare lønn. «Måtehald» mellom pensjonistane gjer ikkje kåra deira betre. «Måtehald» hjå arbeidarane skaffar ikkje studentane høgare stipend.

Eit døme på kor reaksjonær «kake-teorien» verkar har vi fått på verksemda til Gustav A. Ring i Oslo. Ingeniøane her gjekk til streik sumaren 76. Ring gjekk til harde åtak på dei og skulda dei for å ha dolka han i ryggen. Men i firmaavisa kan Ring sjølv seia følgande:

«Vi holder våre samlede lønnsutbetalinger så høyt som mulig forsvarlig. *Rent logisk* (utheva av Ring) burde altså den eller de som selv mener de må ha høyere lønn kunne påpeke hvem som da skal ha lavere — eller stagnert inntekt.»

Vi skal no sjå på nokre andre døme på «kaketeorien».

Realøkonomisk ramme.

Det ser ut som om borgarskapet syner stor uro for prisstiginga. Dei har til og med avduka ein ny «kaketeori». Den seier at det er ei «realøkonomisk ramme» for det arbeidarane kan få. Det er ei «realøkonomisk

ramme» for det bøndene kan få o.s.b. Dersom ei gruppe får meir enn denne «ramma», så vert det eit press i økonomien. Dette presset skaper inflasjon. Dersom alle berre tenkjer på seg sjølve og krev altfor mykje, blir det eit voldsomt press. Dette fører til kraftig inflasjon. Ingen er tente med inflasjonen, vert det sagt. Difor er alle tente med eit samarbeid slik at dei ulike gruppene held seg innafor sine «rammer».

Framfor tariffoppgjera sit dei høgtlønte økonomiske «ekspertane» og reknar og finsiktar for å finna «ramma» til arbeidarklassen. Vi kan vera sikre på ein ting: denne ramma er alltid svært trøng.

Heile teorien er ikkje noko anna enn ein vanleg «kaketeori» med eit lite tillegg — «inflasjons-skømtet».

For å koma fram til det arbeidsfolk skal få, dreg ekspertane vekk ein del summar som gjer at kapitalistane iallfall ikkje skal få det verre. Inntektene til kapitalistane må haldast oppe, det er greitt. Eller for å seia det med ein sentral person i denne samanhengen, statssekretæren i Finansdepartementet, Bjørn Skogstad Aamo: «I den nåværende situasjon er det et klart mål å unngå at eierinntektene blir for lave.» (Sosialøkonomien 2/7).

Bjørn Skogstad Aamo:
Medlem av DNA.

Den staten vi har no er staten til kapitalistane. Dei statlege økonomane er tilsette for å gå ærend for kapitalistane. Når desse økonomane som er tilsette i kapitaliststaten, reknar ut kor mykje arbeidsfolk skal ha, kan vi vera trygge på resultatet.

Riset bak spegelen er inflasjonen. Dette gjer at vi må drøfta nøyne kva inflasjonen kjem av.

Er det auka løner som skaper inflasjonen?

Inflasjonen er ikkje berre *høge* prisar. Inflasjon er stadig stigande prisar.

Kva kjem det av at prisane stig heile tida? Kjem det av at arbeidsfolk får høgare lønn enn dei burde ha? Er det lønnsauke for arbeidsfolk som fører til presset i økonomien og gjennom det til inflasjon?

Dette drøfta Marx i «*Lønn, pris og profitt*». Han gjekk ut frå at den einaste endringa som fann stad, var at lønnsnivået auka. Så spurde han:

«Hvordan kan denne økninga av lønningene da virke inn på prisen på varene? Bare ved å virke inn på det eksisterende tilbuetet av disse varene.

Det er helt riktig at arbeiderklassen sett som helhet bruker inntekta si på nødvendighetsartikler og at den må gjøre det. Ei allmenn økning i lønnsnivået ville derfor skape ei økning i etterspørselen etter nødvendighetsartikler og dermed ei økning i markedsprisene på dem».

Men, så peikar Marx på at profitten i denne delen av industrien vil bli større enn i luksusvaresektoren. Produksjonen vil bli overført til den mest profitable delen. Etter ei stund vil prisane gå tilbake til sitt opphavlege nivå. Det einaste resultatet vil vera at det vil bli produsert meir turvande varer enn før. Levestandarden til arbeidarklassen har betra seg. Meirverdien til kapitalistane har blitt mindre. (Sjå Marx si behandling i «*Lønn, pris og profitt*», s.11)

Monopol vil seia høge prisar

I ein økonomi med mange små bedrifter vil det vera slik Marx her skriv om. Vi kallar det ein frikonkurranseøkonomi. Men heller ikke monopolisering kan forklara inflasjonen. Monopolisering kan gjera at somme bedrifter kan setja prisar som er høgare enn verdiane. Dette kan dei gjera fordi konkurransen er mindre. Det er færre å ta omsyn til. Monopol kan der-

for forklara høge prisar på somme varer, t.d. sement og medisinar, men monopol kan ikkje forklara kvifor prisane stendig *stig*.

For mykje pengar i omløp.

Tyskland 1923. Pengane hadde nesten inga verdi. Her blir tyske mark pressa saman i tjukke ballar.

I «Lærebok i politisk økonomi» står det:

«Fra begynnelsen av den første imperialistiske verdenskrig (1914—18) gikk de fleste kapitalistiske land over til systemet med papirpenger som sirkulasjonsmidler. I dag er det ikke gullpenger i omløp i et eneste land. De herskende klasser i de kapitalistiske stater bruker utstedelsen (emisjonen) av uinnløselege banknoter, papirpenger og depresisering av valutaene som et middel til å øke utbyttinga og utplyndringa av det arbeidende folk.

Et særlig krasst utslag av dette er inflasjonen. Inflasjonen kjenneteknes ved at sirkulasjonskanalene er overfylt av papirpenger som synker i verdi, stigende varepriser, synkende reallønninger for arbeiderne og funksjonærerne, forsterket ruinering av bøndene og øking av kapitalistenes profitter og godseiernes innkomster.» (*Oktober*, s. 178)

Kva er meint med dette? I eit samfunn trengst det ein viss pengesum for at kjøp og sal ikkje skal stogga opp. Det er difor ei *nedre* grense for kor mykje pengar det trengst. Men det er inga *øvre* grense for kor mykje pengar som kan trykkast og pøsast inn i marknaden. Staten og bankane kan i teorien laga så mykje pengar dei vil. Det er berre å trykkja opp. I Tyskland gjorde dei det i mellomkrigstida, og det førte til at pengane til slutt mest ikkje representerte verdiar i det heile. Folk måtte betala ein milliard mark for eit brød.

I dag vert det ikkje berre brukt papirpengar for å halda handelen i gang. Vi brukar også sjekkar, kassakredittar, girokontoar osb. Desse tinga fungerer som pengar, dei fungerer som sirkulasjonsmiddel.

Det er bankane og staten i fellesskap som kontrollerer kor stor denne mengda av sirkulasjonsmidlar skal vera. Dersom det blir for mykje sirkulasjonsmidlar, så representerer kvar eining mindre verdiar, og prisane på varene vil stiga.

Kapitalistane er tente med inflasjon.

Staten er kapitalistane sin stat. Leiinga i bankane er leiarane og kjernetroppane til kapitalistane. Kvifor legg dei opp til inflasjon? Fordi det er i deira eiga interesse. Fordi det er det arbeidande folket som vert råka. Fordi det aukar utbyttinga. Fordi det skaffar monopola størst profitt.

Arbeidsfolk slåst mot inflasjonen med ryggen mot veggen. Alltid har prisane føringa i kappløpet med lønnene. Når arbeidsfolk krev høgare lønn, så er det for å få vederlag for ei prisstiging som alt har skjedd. Korleis kan så vederlaget som kjem *etter* prisstigninga vera årsaka til ting som har skjedd *før*?

Til og med borgarskapet synest at dette er vanskeleg å forklara. I ein klar augenblink skriv leiarskribenten i Aftenposten:

«I pressen skrives det gjerne om kappløpet mellom priser og lønninger. Det er et misvisende uttrykk. Et virkelig kappløp forutsetter samtidig start. I det kappløpet det her er tale om, 'tjuvstarter' alltid prisene. Lønnsmottagerne taper alltid på stigende priser og synkende pengeverdi. Lønnsnivået er alltid på etterhånd av prisnivået. Først når prisstigningen har virket en stund og er blitt behørig registrert på prisindeksen, kommer lønnsreguleringene».

Akkurat som reguleringane «kjem»? Nei, det må vi kjempa for!

Staten tener på inflasjonen. Inntektene til staten aukar fordi lønnene etterkvart går opp, og med auka lønner kjem stadig aukande skattar. Aukande prisar gjev stadig meir i moms, og innanlands statsgjeld vert mindre verd.

Elles er det bankane og dei monopola som dominerer på heimemarknaden som først og fremst tener på inflasjonen. Bankane får høve til å bringa fleire midlar i omløp og tener på det. Fleire og fleire kapitalistar må grunna drifta på lån, og bankane sin kontroll aukar. Monopola har grep på store delar av heimemarknaden, og har høve til å auka prisane innanfor visse grenser. Norcem er eit døme på det. Frå 1961—1975 auka prisane på sement med 124%. Lønnsnivået i sement- og lettbetongindustrien gjekk

ned med ca. 5% frå 1965—1975 sett i høve til resten av arbeidarklassen. (*Norges offentlige utredninger*, 3/76, Aukrust-rapp.)

Og alle kapitalistane tener sjølv sagt på at lønene blir etne opp.

Når kapitalistane står fram som stridsmenn mot inflasjonen, kan vi fort slå fast at dei fer med løgn for å lura arbeidarklassen.

I somme land vil inflasjonen vera så stor at økonomien er truga av kaos. I slike tilfelle vil kapitalistane også vera interesserte i å bremsa inflasjonen noko. Dette har enno ikkje vore tilfelle i Noreg.

Og sjølv i slike tider er ikkje interessane til arbeidarklassen og kapitalistane like. Kapitalistane følgjer sin falske teori og ønskjer å bremsa på inflasjonen ved å skapa ei enorm arbeidsløyse.

Produktivitetsauke

Den siste «kaketeorien» vi skal ta opp, er denne:

Dersom vi greier å auka produksjonen, så blir kaka som skal delast mellom arbeidarane og kapitalistane større. Det vert meir både til arbeidarane og kapitalistane. Dei har begge fordel av at kaka vert større.

Den metoden som skal brukast for å auka produksjonen er ikkje å tilsetja fleire folk eller å pressa arbeidarane hardare. Metoden er å auka produktiviteten. Kvar arbeidar skal bli meir effektiv utan å slita meir. Så skal lønna hans gå opp og levestandarden betrast. Slik er inneheldet i denne teorien.

I 1958 arrangerte Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund ein produktivitetskonferanse. Josef Larsson, Leif Skau og Tor Aspengren var leiande «arbeidarrepresentantar» på konferansen. Direktør Martin Siem (tidl.adm.dir. Aker-gruppa, kjend for å selja kanonbåtar til Israel) dir. G. Scheldrup (Christiania Spigerverk), direktør Alf Ihlen (Strømmen Verksted), direktør Johs. Gahr (Jøtul A/S) og dir. Amund Braaten (Standard Tlf. og Kabel) mellom andre, var særskilt personleg innbedne.

I føreordet til programmet for konferansen står det:

Larsson, Skau, Aspengren
Leiande DNA-folk.
Larsson og Skau tidelegare
formenn i Jern- og metall-
arbeidear forbundet. Aspengren
formann i LO.

Siem var innblanda i ulovleg
eksport av kanon-
båter til Israel.

«Konferansen var arrangert som et ledd i de bestrebelser for økt produktivitet som Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund i en årekke har viet betydelig interesse, både i tid og penger. Dette er gjort i erkjennelse av at en effektiv løsning på produksjonsproblemene etter hvert er blitt en avgjørende forutsetning for å kunne fremme en stigende levestandard og en videre velstandsutvikling for samfunnet som helhet. Forbundsstyret regnet derfor med at denne konferansen ville innregistreres som et av de betydeligste ledd i forannevnte bestrebelser for økt produktivitet.» (Protokoll fra Konferansen)

Her rekna forbundsstyret for ein gongs skuld rett. Alle var samde om at auka produktivitet var bra for «begge partar». «Venstre»-fløya, representert av Ragnar Kalheim, på den tida klubbformann på Aker, var heilt samd i hovudlinja på møtet. Han slo fast at auken i produktiviteten førte til «framgang for begge partar». Han peika på at «man jo ikke kan holde på å diskutere så lenge, at mens graset gror så dør kua.» Men han var usamd på eitt punkt. Han ville ha rask handling. Han ville koma i gang med rasjonaliseringa så fort som råd.

Ragnar Kalheim:
Med i Furubotn-fløya i
«NKP» etter krigen.
Seinare medlem i DNA.
Frå 1973 leiande SV-politikar
fram til han døydde i 1974.

Berre klassekamp nytter.

«Levestandarden kan aukast mykje ved produktivitetsauke.» Dette påstår revisjonistane, sosialdemokratane og kapitalistane. I «Lærebok i politisk økonomi» blir det lagt fram eit anna syn:

«I sitt jag etter økt profitt, søker borgerskapet å presse arbeidslønnen ned under grensen for det fysiske minimum. Arbeiderklassen kjemper for økt lønn, for fastsettelse av minstelønn, innføring av sosialtrygd og for forkorting av arbeidsdagen. I denne kampen står arbeiderklassen mot kapitalistklassen som helhet og mot den borgerlige stat.» (*Oktober*, s.133)

Det er løgn å prøva å innbilla folk at arbeidar-klassen kan betra forholda sine vesentleg i eit kapitalistisk samfunn. Små, mellombels betringar vil kapitalistane slåst for å ta vekk straks dei ser ein utveg

Etter krigen hadde kapitalistane gode år. DNA og «NKP» gjekk gjekk i brodden for gjennomføringa av den arbeidarfientlege rasjonaliseringspolitikken.

til det. Det er berre klassekamp som kan hindra at lønna blir pressa ned til det ytste minimum.

Produktivitetsteorien er ein reaksjonær teori som særleg har blitt spreidd av slike falske «arbeidarleiarar» som Kalheim og Aspengren.

I Lønn, pris og profitt stempla Marx denne teorien slik:

«Ved å øke arbeidsintensiteten kan en få et menneske til å bruke like mye livskraft på en time som det tidligere brukte i to . . . Kapitalisten kan betale høyere lønninger og likevel senke arbeidets verdi dersom lønnsforhøyelsen ikke svarer til den større mengde arbeid som blir utpresset, og den raskere slitasje på arbeidskraften som dette fører med seg.»

Og slike produktivitetskonferansar som vi har omtala her, hadde ein svært reaksjonær funksjon. Dei førebudde den voldsomme rasjonaliseringa, det auka tempoet, den veksande intensiteten, det aukande presset overalt i industrien. Denne utviklinga kan desse svikarane ikkje snakka seg bort ifrå.

Lenin om rasjonaliseringstiltak

I artikkelen «Taylorsystemet — menneskets slaveri under maskina» tar Lenin opp hvordan rasjonaliseringa bare er et middel for kapitalistene til å øke utbyttinga av arbeiderne:

«Man filmet for eksempel en mekanikers arbeidsoperasjoner i løpet av en hel dag. Etter å ha studert mekanikerens bevegelser forsynte effektivitetsekspertene han med en arbeidsbenk som var så høy at han ikke tapte tid ved å bøye seg. Han fikk en gutt til å hjelpe seg. Denne gutten måtte levever hver del av maskina på en spesiell og svært effektiv måte. Innen få dager gjorde mekanikeren arbeidet med å samle denne spesielle maskintypen på *en fjerdedel* av den tida det tok før! For en enorm vinning i arbeidsproduktivitet! ...Men arbeiderens lønn blir ikke firedoblet, bare økt med en halvdel, i meste fall, og i tillegg *bare for kort tid*. Så snart arbeiderne blir vant til det nye systemet blir lønna skåret ned til det gamle nivået. Kapitalistene får enorm profitt, men arbeiderne slaver fire ganger så hardt som før og sliter ned nerver og muskler fire ganger så fort som før.

Alle disse veldige forbedringene blir innført *til ulempe* for arbeiderne, for de fører til at de undertrykkes og utbyttes enda mer.»

(Sitert etter «Ungsosialisten» nr. 3/68,
Publisert i Put Pravdy nr. 31, 13.mars 1914)

Auka produktivitet og sosialisme

Denne teorien har også ei anna side. «Auka produktivitet fører til sosialisme», sa Peder Furubotn, det teoretiske førebiletet for Kalheim og leiar i «NKP» under og etter krigen.

Medan hundretusenvis i den norske arbeidarklassen ønska sosialisme etter krigen, så førte Furubotn ei linje som gjekk ut på følgjande:

Auk produktiviteten. Når produktiviteten aukar, så vil det visa seg at den kapitalistiske måten å organisera produksjonen på ikkje er brukande lenger. Fleire og fleire vil forstå at det berre er sosialisme som kan få produksjonen til å gå opp i ovstor skala. Alle framstegsvennlege folk vil innsjå dette. Til og med kapitalistane vil innsjå dette. Til slutt vil det berre vera nokon få stabeisar att som vil forsvara kapitalismen.

Sosialismen vil bli gjennomført på ein fredeleg måte, ved at vi aukar produktiviteten.

Nikita Krustsjov leidde kontrarevolusjonen i Sovjet kort tid etter at Stalin døydde i 1953. I ein 10-årsperiode leidde han det kapitalistiske Sovjetunionen, men han blei kasta til føremon for Bresjnev av de han førte fram ein for vulgær og open revisionisme.

Den same teorien freista Krustsjov å marknadsføra i verdsmalestokk. Sviket til desse moderne revisjonistane mot arbeidarklassen er enormt.

«Produktivitetsvegen til sosialismen» er ikkje så populær lenger. Det er vanskeleg å påstå at det er *sosialisme* linja til Furubotn, Kalheim og Aspengren har gitt i Noreg.

Kva er eit rimeleg lønnskrav?

I dette møtet har vi ikkje tatt opp kva for konkrete lønnskrav som bør stillast ved eit tariffoppgjer. Det kjem vi heller ikkje til å gjera. Kva krava bør vera, er avhengig av mange ting: Den økonomiske situasjonen i landet, av kampinnstillinga hos arbeidarklassen, av den innverknaden det kommunistiske partiet har, av styrken til kapitalistane o.s.b.

Berre ein konkret analyse av den konkrete situasjonen kan løysa dette problemet.

Vi har tatt opp utbytinga og «kaketeoriane» for å visa at alt snakk om moderasjon må vera bannlyst i arbeidarklassen. Arbeidarklassen har inga rettferd å venta seg så lenge kapitalistane har makta. Ingen har vel sagt dette så overtydande som Friedrich Engels i artikkelen «Ei rimeleg lønn for eit rimeleg dagsverk.» Her seier han:

«Dette har i dei siste femti åra vore den engelske arbeidarrørsla sin parole. Den gjorde nytten den gongen fagforeninga voks fram etter at dei skamlause lovene mot organisasjonsretten blei oppheva i 1824. Endå betre nytte gjorde han under den ærerike chartistrørsla den gongen dei engelske arbeidarane marsjerte i spissen for den europeiske arbeidarklassen. Men verda går framover, og ein del ting som var ønskjelege og nødvendige for femti, ja, sjølv berre for tretti år sidan, er no forelda og kan vera malplasserte. Høyrer ikkje også denne ærverdige parolen med blant desse?

Ei rimeleg dagslønn for eit rimeleg dagsverk? Men kva er no eigentleg ei rimeleg dagslønn, og kva er eit rimeleg dagsverk? Korleis vert dette bestemt ut frå lovene som styrer utviklinga og livet i det moderne

Opphevinga gjaldt «Combination Laws» som forbaud alle formar for organisering og aktivisering av arbeidarar.

Chartistrørsla: «Den første breid, politiske og proletariske revolusjonære masserørsle» (Lenin) i England (1838-48). Samla underskrifter og sloss for «The People's Charter» som kravde røysterett for menn, hemmelege valg osb.

samfunnet? For å finna svar på dette spørsmålet må vi ikkje bygga på vitskapen om moralen eller om rett og likskap, heller ikkje på sentimentale kjensler og humanitet, rettferd eller rein velgjerd. Det som er rimeleg, kan liggja fjernt frå det som er sosialt rett og rimeleg. Kva som er sosialt rimeleg eller urimeleg kan berre fastsetjast ut frå ein vitskap, nemleg vitskapen om dei materielle kjensgjerningane i produksjonen og varebytet — vitskapen om den politiske økonomien.

Kva vert så kalla ei rimeleg dagslønn og eit rimeleg dagsverk i den politiske økonomien? Ganske enkelt lønnsnivået for ein dags arbeid, lengda og intensiteten i ein dags arbeid slik det vert bestemt av konkurransen mellom arbeidskraftkjøparen og arbeidarane på den frie marknaden. Og kva er desse ovrингane når dei vert fastsette slik?

Ei rimeleg dagslønn er under normale forhold summen som vert kravt for å halda seg på det gjennomsnittlege levenivået i det distriktet og i det landet han bur — det han treng for å halda seg arbeidsfør og til å oppseda barn. Det verkelege lønnsnivået kan endrast med svingingane i forretningslivet. Nokre gonger ligg det over, andre gonger under eit slikt mål. Under tilhøve der faktorane er tilpassa einannan, skulle dette målet skipast av gjennomsnittet av alle svingingane.

Eit rimeleg dagsverk er lengda på arbeidsdagen og den faktiske arbeidsintensiteten som i løpet av ein dag forbrukar den heile og fulle arbeidskrafta til arbeidaren utan å minka evna hans til å utføra same arbeidsmengda også den neste dagen og dei dagane som kjem etterpå.

Denne overføringa kan leggjast ut slik: Arbeidaren gjev kapitalisten sin fulle arbeidskraft for ein dag, d.v.s. det meste han kan gje utan å gjera det umogeleg at den same transaksjonen held fram utan stogg. I byte får han akkurat så mykje til livsmiddel som gjer det mogeleg at same handelen tek seg opp att kvar dag. Arbeidaren gjev det maksimum og kapitalisten det minimum som handelstransaksjonens natur gjev høve til. Det er ei svært merkeleg form for rettferd.

Men la oss trengja djupare inn i saka. Så lenge lønn og arbeidstid i den politiske økonomien vert bestemt av konkurransen, er det rimeleg å forlanga at begge

Transaksjon: Handel, byte.

partar har like sjansar og like vilkår. Men det er ikkje tilfelle. Når kapitalisten ikkje kan bli samd med arbeidaren, kan han tillata seg å venta og leva av kapitalen sin. Arbeidaren kan ikkje det. Han har berre lønna si å leva av og må difor arbeida, uansett når, korleis og på kva for vilkår han kan få arbeid. Arbeidaren har ingen rimelege sjansar. Sulten er eit fælsleg trugsmål som verkar mot han. Og likevel er dette etter kapitalistklassen sin politiske økonomi toppen på rettferd.

Dette er likevel det minste. Bruken av mekanisk kraft og maskinar i nye industriar og utbreiinga og betringane på maskinane i dei industriane der dei alt er tekne i bruk, skuvar stadig fleire arbeidarar ut frå arbeidsplassane. Dette skjer mykje raskare enn det dei tiloverskomne arbeidarane vert sugde opp og sette i arbeid av fabrikkane i eit land. Disse tiloverskomne arbeidarane stiller ein sann industriell reservehær til rådvelde for kapitalen. I dårlege tider får dei svelta, tigga eller stela, eller dei vert sette til tvangsarbeid. I gode tider vert dei sette inn for å auka produksjonen. Og heilt til det siste barnet i denne reservehären har funni arbeid — som bare skjer i stormande overproduksjonstider — heilt til denne stunda vil konkurransen dei imellom halda lønningane nede. Dette at denne reservehären finst, styrkjer kapitalen si makt i kampen mot arbeidet. I kappløpet med kapitalen stiller ikkje arbeidet berre med dårlegare utgangspunkt — det stiller også med ei tung kanonkule vunden til beinet. Og det er rettferd ifølgje den kapitalistiske politiske økonomien.

La oss så undersøkja kva fond kapitalen betaler dei overlag rimelege lønningane av. Naturlegvis av kapitalen. Men kapital produserer ikkje verdiar. Arbeidet er, når ein ser bort frå jorda, den einaste kjelda til rikdom. Kapitalen sjølv er ikkje anna enn oppsamla arbeidsprodukt. Av dette følgjer det at arbeidslønna blir betalt av arbeidet og at arbeidaren vert lønna av sitt eige arbeidsprodukt. Ut frå det ein til vanleg ser på som rettferdig, skulle arbeidaren si lønn vera produktet av arbeidet hans. Men det er ikkje rettferdig ut frå den politiske økonomien. Tvert om. Arbeidsproduktet til arbeidaren går til kapitalisten, og

av det får arbeidaren berre nok til reine eksistens-middel. Og enden på dette så uvanlege «rettferdige» konkurransekappløpet er dimed at arbeidsproduktet til dei som arbeider, unngåelig vert samla i hendene på dei som ikkje arbeider.

I hendene på dei vert det til det mektigaste midlet til nettopp å gjera dei menneska som har arbeidd det fram, til slavar.

Ei rimeleg dagslønn for eit rimeleg dagsverk! Det kunne også vera mykje å seia om det rimelege dags-verket som i rettferd ligg på nøyaktig same nivået som lønningane. Men det får venta til eit seinare høve. Av det som er slege fast, går det klårt fram at parolen har overlevd seg sjølv og i dag neppe held stikk lenger. Dette at den politiske økonomien er upartisk — slik den i røynda fastsett lovene som rår i det beståande samfunnet — denne upartiskheten står heilt og fullt på den eine sida — på kapitalen si side. La oss difor gravleggja den gamle parolen for alltid og setja ein annan i staden: ARBEIDSMIDLA, RÅSTOFFA, FABRIKKANE, MASKINANE OVER I DET ARBEIDANDE FOLKET SINE HENDER!

(Frå «*The Labour Standard*»,
London 7.mai 1881.

Kriser under kapitalismen

Tilslutt skal vi ta opp to tema som hører inn under den politiske økonomien og som det er viktig å ha kjennskap til.

Det første dreiar seg om dei sykliske (attkomande) krisene.

Kvifor kjem det økonomiske kriser? Kan vi koma bort frå krisene under kapitalismen?

Vi har slege fast at kapitalistane produserer for å få mest mogleg meirverdi. Men det hjelper ikkje om arbeidarane produserer aldri så mykje, dersom kapitalisten ikkje får selt varene sine. Dei pengane kapitalisten har satsa må koma attende til han, og dei må ha formeira seg på vegen.

Pengar som vert nytta på dette viset til å utbytta arbeidarar, er kapital. Kapitalistane ønskjer meir kapital, meir pengar som kan settjast inn i utbyttinga. Dersom pengane ikkje kjem attende, dersom det vert brot i sirkulasjonsprosessen, oppstår det store problem for kapitalistane.

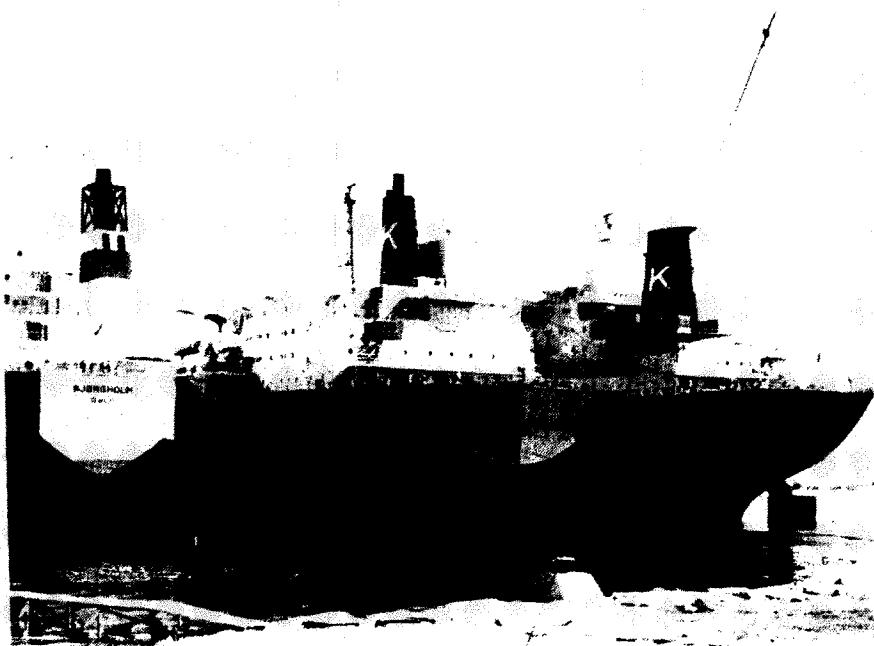
Dei kapitalistiske økonomane og politikarane påstår at kapitalistane kan unngå dei økonomiske krisene. Som vanleg fer dei med løgn.

Den einskilde kapitalisten ønskjer å produsere og få selt så mange varer som råd (vanlegvis). Lønnsutbetaling til arbeidarane i hans eiga bedrift er ei utgift for han. Han ønskjer difor å betala minst mogleg ut i lønninga. Dersom andre kapitalistar betalte mykje i lønn, ville det gå lettare for han å få selt varene sine.

Men slik er det ikkje i verda. Alle andre kapitalistar må nødvendigvis oppføra seg slik som han sjølv. Dei må halda lønningane så lågt som mogleg. Også for dei er lønningane «utgifter».

Dessutan ville eit mykje høgare lønnsnivå andre stader føra til at han sjølv anten ville missa alle arbeidarane, eller vera nøydd til å auka lønningane for å halda på arbeidsstokken.

Kva vert resultatet? Marknadene klarar ikkje å auka så raskt som produksjonen og produksjons-

Tankskip i opplag. Eit typisk døme på korleis den økonomiske krisa i kapitalismen har slått ut i Noreg.

kapasiteten aukar. Det hopar seg opp varer på lager. Fabrikkar går konkurs fordi dei ikkje får selt varene. Overproduksjonskrisa er der. Arbeidsløysa spreier seg.

Somme gonger er det tungindustrien det går hardast ut over, andre gonger er det småindustrien eller skipsflåten. Men alltid vil krisa koma fordi kapitalistane produserer for å oppnå maksimal profitt.

I eit sosialistisk land er det umogleg med overproduksjonskriser. Her vert det ikkje produsert for profitt, men for å tilfredsstilla dei behova folket har. Produksjonen skjer systematisk og planfast, og alt som blir produsert har samfunnet behov for.

Meir om krisa kan du lesa i Kurs 2, første del, Studiebok frå AKP(m-l), og Raude Fane nr. 6/75.

Drivkrafta i den sosialistiske økonomien.

Til slutt skal vi sjå på kva som er drivkrefte i den sosialistiske økonomien. Då Stalin fekk spørsmål om dette frå den første amerikanske arbeidardelegasjonen, som vitja Sovjet i 1927, svara han slik:

«Det er rett at hoveduddrivkrafta i den kapitalistiske økonomien er å oppnå profitt. Det er også rett at å oppnå profitt korkje er målet eller drivkrafta for vår sosialistiske industri. Kva er då drivkrafta for vår industri?»

Først og framst det at fabrikkane og verkstadene hjá oss høyrer til heile folket og ikkje kapitalistane, og at det er representantar for arbeidarklassen og ikkje kapitalistane sine tillitsmenn som leier fabrikkane og verkstadene. Medvitet om at arbeidarane ikkje arbeider for kapitalistane, men for sin eigen stat, sin eigen klasse, — dette medvitet er ei veldig drivkraft i arbeidet med å gjera industrien vår fullkommen.

Medan arbeidaren under kapitalismen ser på fabrikken som eit fengsel, så ser arbeidaren under sovjettilhøva ikkje meir fabrikken som eit fengsel, men som ei sak som ligg han på hjartet. Han er djupt interessert i å utvikla og forbetra han. Det er vel snautt

naudsynt å prova at dette tilhøvet som arbeidarane har til bedriften, denne kjensla hjå arbeidarane av at bedriften er noko som står dei nær, er den største drivkrafta for heile industrien vår. Det er ut frå dette vi må forklare at talet på oppfinnarar i produksjons-teknikken og industriorganisatorar, frå arbeidarane sine rekkjer, veks for kvar dag.

Arbeidarar ved eit stålverk i det nord-austlege Kina. I Kina tener produksjonen arbeider-klassen og folket, ikkje profittinteressene til kapitalen. Derfor vert ikkje Kina sin økonomien ramma av slike kriser som nå skakar den kapitalistiske verda.

Den andre forklaringa er at inntektene frå industrien hjå oss ikkje går til å gjera enkelte personar rikare, men til å utvikle industrien vidare, til å betra den materielle og kulturelle stillinga til arbeidar-klassen, til senking av prisene på industrivarer som er naudsynte for både arbeidarane og bøndene, dvs. igjen til betring av den materielle stillinga til dei arbeidande massane. Kapitalisten kan ikkje nytta sine inn-tekter til betring av levevilkåra til arbeidarane. Han lever for profitten. Ellers villa han ikkje vera kapitalist....»

(Frå Stalin: «Spørsmål i Leninismen», Oktober, s. 618).

Kjemp for sosialismen!

Vi har no tatt opp kva som er meint med at arbeidar-klassen er utbytta. Vi har vist at arbeidskrafta er ei vare som har den spesielle eigenskapen at ho produ-

serer verdi og meir verdi enn det som går med til å reproducera henne. Vi har vist at klassekampen om kor stor lønna skal vera må halda fram heile tida under kapitalismen. dette slog også Marx fast i «Lønn, Pris og Profit», men han sa også vidare:

«Om dei (arbeidarklassen, red.) feigt ga etter i den daglege kampen mot kapitalen, ville de gjera seg sjølv uskikka til å kunna starta ei større rørsle». (*Oktober* s.58)

Denne større rørsla var kampen for eit sosialistisk samfunn der utbyttinga var borte.

«Samstundes, og heilt sett bort frå det allmenne slaveriet som lønnssystemet inneber, lyt arbeidarklassen for sin eigen del ikkje overvurdera dei endelige verknadene av desse daglege kampane. Dei lyt ikkje gløyma at dei kjempar mot verknader, men ikkje mot årsakene til desse verknadene, at dei bremsar rørsla nedetter, men ikkje endrar retninga ho har, at dei nyttar lindrande middel, men ikkje kurerer sjukdomen. Dei lyt difor ikkje berre vera opptekne av desse uunngåelege geriljakampane som har opphavet sitt i endeløyse overgrep frå kapitalen eller i endringar på marknaden. Dei lyt difor skjøna at det neverande systemet, med all den nauda det fører med seg for dei, samstundes skaper dei *materielle forutsetnadene og dei sosiale formene* som er naudsynte for ei økonomisk omdanning av samfunnet. I staden for det konservative slagordet 'Ei rimeleg dagslønn for eit rimeleg dagsverk!' lyt dei skriva den revolusjonære parolen 'Gjer slutt av lønnssystemet!' på fana si». (*Lønn, pris og profit*, s. 58.)

Spørsmål til diskusjon:

1. *Tilsvarer lønna for de fleste arbeidere bare verdien til arbeidskrafta?*
2. *Hva er utbytting? Trekk fram noen eksempler på hvordan kapitalistene forsøker å skjule at arbeidarklassen er utbytta!*
3. *Hvorfor vil kapitalismen aldri kunne tilfredsstille de materielle, velferdsmessige og kulturelle behova til det arbeidende folket i Norge? Hvorfor kan disse behova bli tilfredsstilt i et sosialistisk samfunn?*